

Одгој и заштита деце у народној традицији Жупе александровачке

Бранко Златковић

Разговор са Љубинком Себић, рођеном Пајић (1931), из села Латковца код Александровца у Жупи александровачкој, вођен је 16. августа 2011. године у Латковцу. Приложени транскрипти представљају део обимнијег теренског материјала који је прикупљен у оквиру рада на пројектима *Истраживање нематеријалног културног наслеђа Жупе* и *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду (178011)*, у организацији Завичајног музеја Жупе из Александровца, а под покровитељством Министарства културе Републике Србије. За ову прилику издвојени су одломци о одгоју и заштити деце у народној традицији Жупе александровачке.

Кључне речи: Жупа александровачка, деца, одгој, заштита, народни обичаји, народна предања и веровања, народна медицина, бајање, усмена казивања

КУЋИ СЕ РОДИ ДЕТЕ

Кући се роди дете. И ја сам родила овог једног у соби. Патос био, падне ти он на патос. Ја мислим разби главу, он ништа му није било. Моја мајка бритву иза појаса извуче и одсече му пупак и узне конач један алени што прели смо. Свеже му овако пупак. И положише га, умише га, оправиле га. Две ћерке имам, па кад сам родила њега, ови моји деда, имала сам деду живог, он плаче од радости: „Јој, имам сад унука, праунука.“ И плаче. Нисам ишла код лекара, ништа. И ћерку сам родила исто кући. У кујни ми била цигла. На ону циглу, ту. Нисам имала, као сада, пелене, ни ћебе. Е, бивало је и незгоде. А децама тежане пелене. Од тога платно одсечемо. А моја ћерка била пуна, она мрдуља, мрдуља. Све се 'нуда искоти. Моју сукњу узем и метнем је у колевку. Имала сам колевку. И отиђем у виноград. И однесем је у колевку и пуштим код гице и турим јој цигару дувана. Каже се, онда неће она дугачка да приђе на дуван, бега. И помичем је пред мене и ја копам цео дан, идем и у надницу. Колевку на раме и идем да копам за паре. Ујутру сабајле и увече из винограда кући, колевку у мрак. Они ајд' да вечерам, ма кака вечера, само да идем кући да не сатрем дете.

Стара кућа у Жупи

ЗМАЈЕВИТО ДЕТЕ

Имала једна моја [...] ¹. Родила змаја. Каже, имао крила под мишке. Старе жене викале: „Немој то дете да износиш никим да га виде седамнаест дана.“ Оно жене радознале, баш једна [...] рекла: „Јој, [...], дај да видим то дете како изгледа.“ И кад га она погледала, оно скапало. Ваљда су га после сахранили, оно није могло да живи, а да је живело, оно би у седму годину одлетело. Тако нам старије жене причале. И тог није могао град да убије и оно би се са алом било. Штитило би и ту кућу и цело село. Било дете некрштено. Нису онда сахрањивали у гробље, него под кале, калемљену јабуку или крушку. Има то доста година, још се нисам била удала. Има, скоро било, доле неко дете, само ја га нисам видела, чула сам. Каже да дете имало прсте ки жаба. Ки жаба се родило неко дете, неспособно,

¹ Угластим заградама означавају се места на којима се у тексту изостављају лична имена и остале одреднице које директно и ближе идентификују конкретне личности и места.

далеко било. [...] И сахранили га тамо у [...] гробље, јер је тај из [...] био човек. Сахранили га у дедин гроб. Седамнаест дана живело дете.

ПРЕСМАКЧЕ

Имам килче, имам ступицу, оно што се туче бели лук, маљ, сунем воде. Ставим вретено, ставим маљку и нож и дренов клин. Овако се задеље са обе стране и турим маст и квасац. Метем у четири ћошка у корито, овде и овде, па помешам маст и квасац. Узмем то, па детету око главе и кажем: „Пресмачиште на мачиште дете да расте ки прасац и квасац.“ Па узмем с друге стране тако, па око главе, па с друге стране, па с треће, четврте, наспрам сунцу и мачки дам ту маст. То се ради да би дете спавало и да није пресмакче². Роди се дете, оваке му ручице. Сад иду труднице и мљацкају јали џваку, јали смоки, овако њам, њам, њам! А ми смо раније то пазиле. Ми то нећемо да једемо, или ако једемо, ми поделимо. И које видиш мачку, ти метеш трунку мачки. Макар трошку метнеш голубу, кучету или ко иде с тобом.

ЗЛЕ ОЧИ

Када дете сиса, па га мајка одбије, па га припусти, те посиса поново, оно прекине шта види. Има зле очи. Мој један брат, један га пресеко, за петнаест дана ми умре. Звао се Бранко. И дође један [...] и каже мојој мајци, звала се Нада: „Јој, Надо, што ти лепо ово дете и паметно.“ Дете било у петој години. Оде [...], разболе се дете, само му помодре једна страна и поцрвени и умре. Прекинуо га.

А, овако, ко је зле очији, треба да узме само мало да га позади напале упаљачем или шибицом. Али, то не треба да брани ники. И тај не може никог да урекне.

Ја купам децу, ја сечем страву, ја откупљујем, ја бајем, ја обавезно откинем од косе детету и дам му и кажем овако: „Кад те видим позади, тад да те урекнем.“

² Пресмичав – мршав, жгољав.

СТРАВА

Видиш, деца страдају од страха. Само дрхћу. А кад му сечем страву, после нема проблема. Кад ти дете плаче, плаче, здраво дете, јело, пило, а плаче, неће ноћу да спава, узмеш, сунеш воду овако низ леви лакат у неки суд, па узмеш са леве стране косу, те сунеш и низ косу, па узмеш на огледало вако укрс, сунеш воду, па ти ова вода сиђе вод', после сунеш вод', па ти вода сиђе вод', у огледало, као крст. Па омијеш иза врата овако трипут на доле, само умијеш дете трипут на доле и после нема страве. Не може му ништа. И метнеш код детета у торбиче тисовог дрвета, девет зрна пшенице и девет главића од неначете шибице и бели лук и једно ножиче и само у мајка задене за пелене. И ники му ништа не може.

Страва још овако може да се сече. Ти се зовеш Бранко! Узмеш секирче. Ти овако клекнеш и кажем: „Ја сечем Бранка, сечем му страву и страх и плаш и плач и болест“, и чукнем секирчетом доле у пањ где се сечу дрва, трипут тако. А ко у Београду нема пањ, може и ножем да чукне у паркет. Онда кажеш: „Месец изађе, здравље донесе, месец зађе, болест однесе.“

Кућа и двориште у Жупи

ГРЧЕВИ

Дете има грчеве. Донесу га код мене, ја га окупам, оно више нема грчеве. Не плаче. Ставим воду у корито, нож, дренаж клин задељан с обе стране. Стави се вода из ступице што се туца бели лук и каже се: „Да устукнем сваку болест.“ Стави се килче или ђуле с кантара. Квасац ставиш у четири ћошка и помеша се са машћу. И ставиш дете, поменеш славу дететову. И узмеш и посејеш пепео и завијеш у марамицу и обавијеш црвени конац око марамице да се пепео не распе. И узмеш струк босиљка и завијеш ален конац око босиљка и умочиш пепео у воду и босиљак се исто укваси у воду и на пупак детету се стави босиљак и пепео и каже се: „Пепелите, извлачите детету из пупчића длачице. Излазите, длаке, ви сте лаке.“ Тако трипут око пупка и који има длаке у пупку, оно што кажу завијају грчеви, који имају изађу длаке, ако је трудница узимала мачку. Сме да је милује, не да је узима, најгоре ако трудница удари ногом мачку, дете ће да има длаке.

ШУШКАЊЕ

Раније жене пазиле, неће да прескоче конопац, ни канап, секиру, клин. Неће, каже, да јој дете шушка. Прескочила нешто и ето. Када дете преврскује и не може добро да изговара, може да се узме звонце, меденица, што овце носе, а у граду има на јелки она меденичица. Узнеш меденицу и опереш је лепо и сунеш воде и даш детету воде да пије макар једну сузу. Мора из меденице да сркне, превариш га.

ПАДАВИЦА

Добро је да се проведе дете око записа, око цркве. Доводила једна жена дете, каже, беути се, све му пена на усти, готово. Водила га код лекара, оно мало попусти, па опет ноћу. Довела га из Немачке. И довела га код мене. И ми имамо запис. Али браћу у војске, а то добро да га проведе брат. Ма реко, ајде нека га проведе наш учитељ трипут око записа. Проведе га он и ја му исеко страву код пања, исеко му бре страву и оно се зацене, ја му принесем воде, пођем из куће и понесем воде мало, па се врнем, па му дам лена преко прага те сркне воде из кофе оне. Више се није зацењивало, ни беутило.

Када дете има падећу болест, кад га то снађе, скинеш му чарапе, мајицу до њега, кошуљу, шта има и то бациш преко куће и где падне ту га затрпаш мало и закујеш један ексер ту и нема више дете падавицу. Ту сам од тога излечила једно дете и после сам га откуповала и дете се диже, био пети разред. Било у Београду три месеца и ништа му нису могли да нађу. И доведоше га бре код мене. После ми његов отац направи једно асталче. Ја ништа никим не тражим. Колико кошта? – Ништа! Знаш шта је ништа! Само молим Бога да му помогну. Ја имам све.

КАД ДЕТЕ НЕЋЕ ДА ЈЕДЕ

Кад дете неће да једе извадиш корен од коприве, опереш лепо и скуваш му чај и даш малу чашицу неколико пута. То је добро за све. Дошао неки што му биле пчеле код нас, каже: „Љубинка, моја деца ће сама да нападају, каже овако бели, шта да им радим?“ Кажем: „Удри у коприве.“ А моја авлија пуна коприва. Они зађоше, а чисто, није прскано нигде, они зађоше, ја им набра. Седамдесет врхова од три листа коприве треба да се откине. Скуваш као сваки сок, додаш мало шећера и дајеш децама да пију. Кад она им у пљескавице мете, по пет, шест листа им умрљи. „Неће да пију сок, ја им метем у пљескавице.“ Каже: „Прогледаше ми деца.“

НЕ ТРЕБА НИКИ НИКОГ ДА КУНЕ

Не треба ники никог да куне. Девето колено страда. Ја се кунем криво, чак девето унуче тамо ми отпашће. И то не ваља! Најгоре кад куне отац. А мајка кад куне ништа, то се опрашта, а отац ки колац. Оцу не сме да се оповргне реч. Мој човек када је некада љут, а мој син ни „а“ неће да му каже. „Нећу, кево, да ме куне“, каже, а ја псујем старог. Мајка то каже, ал' не мисли зла детету, јер она зна како се намучи око тог детета.

Traditional child-rearing and childcare practices
in Župa of Aleksandrovac in Serbia

Branko Zlatković

The author presents transcripts of the interview with Ljubinka Sebić (b. 1931) from Latkovac (near Aleksandrovac, the Rasina District, Central Serbia), recorded in 2011 in Župa. Selected fragments include folk legends and beliefs about dragon child and evil eye, narratives of customs, and description of traditional medicinal practices and healing rituals related to childcare.

Key words: Župa of Aleksandrovac, children, childcare, protection, folk customs, folk legends and beliefs, traditional medicine, charms, oral narratives

др Бранко Златковић
Институт за књижевност и уметност, Београд
Е-пошта: branz_1973@yahoo.com

Примљено: 24. 4. 2017.
Прихваћено: 18. 5. 2017.